

Priskontrol og monopolkontrol.¹⁾

Af Niels Banke ²⁾

Direkte priskontrol er i en række lande bragt i anvendelse med to formål. Man har ved den direkte priskontrol villet modvirke inflation under krige, og man har villet kontrollere monopoler. Også her i landet har vi anvendt begge former for direkte priskontrol. Det er altså kun delvis rigtigt at opfatte priskontrol som et krigs- eller krisefænomen.

Da man ved krigens udbrud stod over for en truende inflation, kunne man overdrage den direkte priskontrol til et allerede bestående priskontrolråd og dets sekretariat, idet disse institutioner med henblik på kontrolopgaven over for monopoler var oprettet allerede i 1937 ved gennemførelse af loven om prisaftaler m. v. 1937-loven kan heller ikke betegnes som et krisefænomen. Der blev ganske vist argumenteret med de særlige prisstigninger under importbegrænsningen ved dens gennemførelse; men allerede i 1931 fik man den første lov om prisaftaler, og denne lovgivningens forberedelse kan føres tilbage indtil 1918. Loven om prisaftaler er således resultatet af en udvikling, der går længere tilbage end importreguleringen.

Alligevel er det vel ikke mærkværdigt, at prislovgivningen for de fleste er knyttet til krigen og efterkrigstidens forsyningskrise. Det arbejde, som priskontrollen gennemførte før krigen, begrænsede sig i det store og hele til en registrering af konkurrencebegrænsende aftaler og bestemmelser. Et arbejde, der kun berørte en begrænset kreds af erhvervsdrivende og som helhed foregik i stor stilfærdighed uden særlig interesse fra offentligheden, medens den udbygning af prislovgivningen, som fandt sted ved bekendtgørelsen af 19' oktober 1939 og prisloven af 30' maj 1940 og de senere forlængelser og tilføjelser til denne lov, principielt omfattede enhver vareomsætning her i landet og til stadighed påkaldte offentlighedens medvirken ved overalt publicerede maksimalpris- og avancebestemmelser.

Denne direkte priskontrol var hverken her i landet eller i andre

¹⁾ Foredrag holdt i Handelsvidenskabelig Studiekulub den 1. december 1949.

²⁾ Underdirektor i Prisdirektoratet, lektor, cand. polit.

Priskontrol og monopolkontrol.¹⁾

Af Niels Banke ²⁾

Direkte priskontrol er i en række lande bragt i anvendelse med to formål. Man har ved den direkte priskontrol villet modvirke inflation under krige, og man har villet kontrollere monopoler. Også her i landet har vi anvendt begge former for direkte priskontrol. Det er altså kun delvis rigtigt at opfatte priskontrol som et krigs- eller krisefænomen.

Da man ved krigens udbrud stod over for en truende inflation, kunne man overdrage den direkte priskontrol til et allerede bestående priskontrolråd og dets sekretariat, idet disse institutioner med henblik på kontrolopgaven over for monopoler var oprettet allerede i 1937 ved gennemførelse af loven om prisaftaler m. v. 1937-loven kan heller ikke betegnes som et krisefænomen. Der blev ganske vist argumenteret med de særlige prisstigninger under importbegrænsningen ved dens gennemførelse; men allerede i 1931 fik man den første lov om prisaftaler, og denne lovgivningens forberedelse kan føres tilbage indtil 1918. Loven om prisaftaler er således resultatet af en udvikling, der går længere tilbage end importreguleringen.

Alligevel er det vel ikke mærkværdigt, at prislovgivningen for de fleste er knyttet til krigen og efterkrigstidens forsyningskrise. Det arbejde, som priskontrollen gennemførte før krigen, begrænsede sig i det store og hele til en registrering af konkurrencebegrænsende aftaler og bestemmelser. Et arbejde, der kun berørte en begrænset kreds af erhvervsdrivende og som helhed foregik i stor stilfærdighed uden særlig interesse fra offentligheden, medens den udbygning af prislovgivningen, som fandt sted ved bekendtgørelsen af 19' oktober 1939 og prisloven af 30' maj 1940 og de senere forlængelser og tilføjelser til denne lov, principielt omfattede enhver vareomsætning her i landet og til stadighed påkaldte offentlighedens medvirken ved overalt publicerede maksimalpris- og avancebestemmelser.

Denne direkte priskontrol var hverken her i landet eller i andre

¹⁾ Foredrag holdt i Handelsvidenskabelig Studiekulub den 1. december 1949.

²⁾ Underdirektor i Prisdirektoratet, lektor, cand. polit.

lande det eneste middel, hvormed man under krigen modvirkede inflationen. Både finanspolitik, kreditpolitik, valutapolitik og lønpolitik bragtes i anvendelse. Den direkte priskontrol blev som det mest omfattende middel, der greb ind over for en række enkelte menneskers dispositioner, dog det, som optog den største plads i den offentlige debat og skabte mest uvilje. Dette gjaldt uanset den måde, den direkte priskontrol blev gennemført på.

Efter prislovgivningens bestemmelser kunne priserne være reguleret på fire forskellige måder:

1. Lovens berømte § 8 indeholdt en almindelig prisberegningsregel, som gav den enkelte erhvervsdrivende pligt til at overholde en bestemt kalkulationsregel.
2. Efter lovens § 11 kunne og kan man praktisere forudgående priskontrol over for virksomheder af monopolistisk karakter.
3. Endelig kunne og kan man efter lovens § 13 fastsætte midlertidige prisstop samt
4. gennemføre maksimalpris- og maksimalavanceordninger.

Der er væsentlige svagheder ved alle fire fremgangsmåder. Det er en af grundene til, at man i prispolitikken også må tage de øvrige førnævnte midler i brug. Svaghederne er også en af årsagerne til den megen uvilje mod den direkte priskontrol. Nogle af disse svagheder skal omtales i det følgende.

§ 8-reglen krævede af den erhvervsdrivende, både at han skal holde rede på sine omkostninger og finde ud af en førkrigsavance på den enkelte vare. Det var i mange tilfælde et næsten uigennemførligt krav, som betød, at reglen lod sig praktisere på vidt forskellig vis. Den loyale erhvervsdrivende, der spurgte priskontrollen til råds, fik den strenge retningslinie, som utvivlsomt var i lovens ånd, og det kunne føre til et relativt dårligt resultat. Den mindre nøjeregnende fandt sin egen, i mange tilfælde næppe lovlige fremgangsmåde, og klarede sig godt, tit uden at det har været muligt eller overkommeligt for prismyndighederne bagefter at regulere det for meget indtjente. Denne vilkårlighed ved § 8's virkninger har for øvrigt ofte fået de erhvervsdrivende til at hilse en maksimalprisordning med tilfredshed. Fra forbrugers og samfundets synspunkt var usikkerheden blot en af de ting, som var utilfredsstillende; også det forhold, at reglen faktisk førte til, at man ofte kritikløst fik indregnet enhver art af omkostninger, betød unødvendige stigninger.

§ 11-kontrollen, der blev udøvet over for monopolistiske foretagender, havde i forhold hertil den fordel, at der kun blev tilladt stigninger efter kritik af de omkostningsforøgelser, som man fremlagde, men sammenligningsmulighederne både for omkostningskritikken og med hensyn til avancegrundlaget var her på forhånd begrænset.

Prisstoppbestemmelsen er kun i kortere perioder blevet anvendt på videre områder, fordi vilkårligheden her er endnu større end med hensyn til §8. Når man standser priserne på en bestemt dato, er det dem, der i forvejen har været de ivrigste til at forhøje priserne og måske derfor har fremkaldt prisstoppet, der er de bedst stillede. Administrativt er prisstoppet meget besværligt. Det kræver hurtigt en række dispensationer, og kontrollen vil over for mange områder stå magtesløs, idet det kan være vanskeligt at bevise, hvad der for den enkelte virksomhed var den lovlige pris på en bestemt dato.

De store vanskeligheder ved § 8-reglen og prisstoppene medførte, at man på næsten alle vigtigere vareområder gennemførte § 13-ordninger. Hvor der var tale om standardvarer, brød, margarine, kød eller varer, som kunne standardiseres, pålæg, arbejdstøj, brugte man maksimalprisfastsættelser. Hvor varerne var mere differentierede, f. eks. beklædning og fodtøj, anvendtes maksimalavanceordninger.

Maksimalprisordningerne er utvivlsomt de bedste. De opretholder det økonomiske princip i produktion og fordeling. Prisen er som en markedspris under fuldkommen konkurrence givet den enkelte producent ude fra. Den, der køber rigtigt ind og har de lave omkostninger, får den store fortjeneste. På den anden side er der som bekendt den vanskelighed knyttet til maksimalpriser, at de må sættes efter en gennemsnitskalkule og derved kan virke produktionsbegrænsende, således at de ofte kræver supplerende foranstaltninger. Helt ensartet rammer de heller ikke. Af hensyn til fragtomkostningerne kan man af praktiske grunde kun differentiere i forhold til et begrænset antal områder. Tænk i denne forbindelse på de vanskeligheder sammenstødet af 3 kommuner i Søborg hovedgade vil kunne volde.

Hvor man må anvende maksimalavanceordninger, opgiver man det økonomiske princip med hensyn til produktionspris eller indkøbspris. Fastsettes avancen procentvis, opfordrer man ligefrem til høje indkøbspriser og høje produktionsomkostninger.

Til alle disse vanskeligheder ved den direkte priskontrol kommer de erhvervsdrivendes besvær og ubehageligheder ved den indblanding

i det enkelte firmas økonomiske dispositioner, som dels følger af det direkte kontrolarbejde og dels af de supplerende rationeringer og produktionsreguleringer, som i nogle tilfælde var knyttet til prisreguleringen.

Endelig så det især i årene fra 1945 til 1948 ud, som det samlede samfundsøkonomiske resultat var lidet tilfredsstillende. Alle vigtige områder var pris- og produktionsreguleret, men for at undgå en mangedobling af administrationsapparatet kunne de mest effektive af prisreguleringerne, eller den fornødne kontrol med den almindelige prisberegningsregel ikke gennemføres over for mindre vigtige områder med stærkt differentierede varer, som f. eks. legetøj og galanterivarer. »Askebægerindustrien« blomstrede og udnyttede både knappe råvarer og efterspurgt arbejdskraft og bidrog derved til et forøget pres på priserne. Det var ikke urigtigt at betegne tilstanden ved ordet »opdæmmed« inflation. Det er en smagsag, om man vil lægge vægt på, om det sidste er en svaghed hos priskontrollen eller en mangel ved de finanspolitiske foranstaltninger, som af politiske grunde ikke kunne føres tilstrækkeligt langt ned i indkomstklasserne, og derfor i det hele blev mindre effektive.

Hvis man gør den realistiske forudsætning, at man ikke i et samfund som det danske kan komme uden om en sammenhæng mellem det almindelige menneskes leveomkostninger og lønnen, kan der over for alle disse ulemper ved priskontrollen skrives på dens kreditside, at inflationen har holdt sig inden for moderate grænser. Det har været muligt inden for store områder at holde igen på avancementstigningen og dermed også begrænse lønstigningen. Dette har næppe kunnet gennemføres ved finanspolitiske midler i samme omfang eller ved andre generelle indgreb. Man kunne nemlig hverken ved finanspolitik, rentepolitik eller valutapolitik have hindret en stærkere stigning på de vigtigste livsfornødenheder end på andre varer og derved en stærkere stigning i lønnen. Det, at man faktisk har haft den regulerede prisudvikling med loft over avancerne og lønstigninger i spring, har ført med sig, at nogle økonomer og mange erhvervsdrivende især har hæftet sig ved disse *t r i n v i s e* lønstigninger som kærnen i den inflation, man faktisk har fået. Det er næsten gået i glemmebogen, hvilken drivkraft med hensyn til prisudviklingen, der kan ligge i uhæmmede avancer. Når priserne først er i drift opad, betyder en uhæmmet avanceudvikling, at man forøger vareknapheden ved tilbageholdelse og kædehandel. Spekulationselementet får en betydning i

alle omsætningsled, som det slet ikke har haft tidligere. Der er ingen grund til at tro, at arbejdskraft eller råvarer i en sådan situation vil få den i forhold til befolkningens behovsdækning mest hensigtsmæssige anvendelse. Og det er jo dette, der er det samfundsmæssige argument for den frie prisdannelse — og ikke kravet om en frihed til at berige sig på andres bekostning.

Det følger af den betydning, man på denne måde tillægger forventningerne om den fremtidige prisudvikling for avancereguleringen, at en sådan varetilgang og tro på fremtidig varetilgang, så forventningerne om den fremtidige prisudvikling går i retning af en mere almindelig nedgang i priserne, må føre til, at bedømmelsen af prisreguleringens betimelighed fører til et andet resultat end under krigen og de umiddelbare efterkrigsår.

En sådan ændring i forventningerne om den fremtidige prisudvikling gjorde sig gældende her hjemme fra foråret 1948. Marshallplanen og den dermed følgende produktionsstigning har haft afgørende betydning for at styrke disse forventninger. Det samme gælder den stramning af pengemarkedet, som også delvis kan henføres til kroneindbetalingerne for marshallhjælpen. Denne udvikling viste i øvrigt, at den betydning, man havde tillagt fænomenet »opdæmmede« inflation, havde været stærkt overdrevet. Da mulighederne for i løbet af nogen tid at omsætte indkomsterne i reelle forbrugsvarer blev åbenbare, tabte »askebægerindustrien« hurtigt i betydning, og på mange områder blev ringere varekvaliteter usælgelige.

Samtidig med, at det på flere områder blev købers i stedet for sælgers marked, fik prisreguleringen en anden karakter. Allerede i 1948 blev der på prismyndighedernes forslag gennemført en bemyndigelse i lovgivningen til, at visse områder kunne fritages for den generelle prisregulering efter lovens § 8. Som eksempel på vigtige varer, der herefter blev frigivet, kan nævnes hvedemel, sæbe og uld-sukker. Ved lovens fornyelse i foråret 1949 opgav man helt den almindelige kalkulationsregel. Hvis prismyndighederne ikke i henhold til lovens § 11 eller § 13 havde givet specielle prisforskrifter, kunne den erhvervsdrivende fastsætte sin salgspris, som han ville. Hvis der ikke forelå en tilstrækkelig virksom konkurrence, var der dog efter den fuldstændigt ændrede § 8 en mulighed for myndighedernes indgriben.

Hvor der forelå en tilstrækkelig virksom konkurrence, var det også meningen, at eventuelle maksimalpris- eller maksimalavanceordnin-

ger i henhold til § 13 skulle ophæves. Dermed blev der angivet en linie i selve loven, som priskontrolrådet allerede var slået ind på. Da den nye lov trådte i kraft den 1. april i år, var der ophævet 145 prisordninger, medens 171 stadig var i kraft. Den 1. oktober er antallet af ophævede prisordninger steget til 200, og kun 110 ordninger er i kraft. Den 1. december er antallet af gældende ordninger 84.

Monopolbestemmelserne i loven, § 11 m. fl. bestemmelser, blev ikke underkastet afviklingen. Tværtimod blev der samtidig med prislovens forlængelse gennemført en lov om en trustkommission, som fik til opgave at undersøge konkurrencebegrænsede foreteelser i erhvervslivet og stille forslag om en eventuel udbygning af indgrebene heroverfor.

Man kan rejse det spørgsmål, om det ikke i foråret havde været rigtigt at tage skridtet fuldt ud med hensyn til afvikling af krigstidens særlige priskontrolbestemmelser og begrænse priskontrollen til de varer, hvor der forelå konkurrencebegrænsede bestemmelser og aftaler om produktion og salg.

Selv om der på mange områder var sket en overgang fra sælgers til købers marked, var vareforsyningen dog langt fra svarende til forholdene i 1939. Prisdannelsen for de varer, som man faktisk havde frigivet, kunne også opfordre til en vis forsigtighed. På nogle områder er priserne nok blevet lavere, men samtidig er avancerne steget. På andre områder er priserne også steget som følge af højere avancer. Samtidig er der i forhandling med prismyndighederne argumenteret for frigivelse af flere varegrupper samtidig med den motivering, at et område, hvor forsyningerne var forholdsvis rigelige, ville bringe en nedgang i avancerne, som kunne indvindes på en anden varegruppe i samme branche, hvor der ikke var tilsvarende forsyningsforhold.

Initiativet til ophævelse af bestående maksimalpris- og maksimalavanceordninger er i øvrigt ikke blot udgået fra de erhvervsdrivende og fra prismyndighederne, men også fra anden side. Med hensyn til kød og flæsk er initiativet således udgået fra rigsdagen. Af det store politiske forlig fulgte ophævelsen af grundpriserne på kreaturer og flæsk, og som følge heraf måtte prismyndighederne ophæve de i henhold til prislovens § 13 fastsatte maksimalpriser. Erfaringerne efter frigivelsen på dette område har foreløbig (1. december 1949) ikke været gode, idet avancerne er steget.

På den anden side er der også under forhandlingerne med pris-

myndighederne om ophævelse af priser og avancer gentagne gange givet udtryk for en sådan tilfredshed med en ordnings opretholdelse, at den hurtigt er blevet ophævet ud fra den betragtning, at den nu nærmest måtte betragtes som prisforhøjende. Herefter er det sket, at ordningen er blevet afløst af en prisaf tale.

Dette har bragt prismyndighedernes oprindelige opgave, m o n o p o l k o n t r o l l e n, mere i forgrunden.

Forinden der siges mere herom, skal udviklingen i de sidste måneder omtales. Devalueringen har antagelig på ny på en række områder fastlagt en forventning om en stigningstendens i det fremtidige prisniveau. Det har givet regeringen et yderligere argument for at opretholde prisreguleringen i dens nuværende omfang. Bortset fra bekendtgørelsen om forbud mod konjunkturfortjeneste på varelagre, der kan forsinke prisstigningstendensen lidt, men i øvrigt nærmest må betragtes ud fra et fordelingsmæssigt synspunkt, kan der dog ikke ventes yderligere prisindgreb. Samtidig er der givet tilsagn om, at man vil holde sig fra indgreb over for pristalsreguleringer af lønninger. Man kan også gå ud fra, at beskæftigelsespolitikken vil blive opretholdt, så vi går ind i en periode med en moderat inflation.

Det har allerede ført til noget større tilbageholdenhed hos prismyndighederne med hensyn til ophævelse af bestående prisordninger. Der er dog, jfr. tallene foran, ophævet ordninger efter devalueringen, og hvis de nye pengeforhold fører til en virkelig stigning i vareomsætningen med de europæiske lande, vil faren for kraftige avancestigninger blive begrænset, og afviklingen sikkert igen tage fart. På grund af de mange svagheder, der er ved en række af prisordningerne, må man regne med, at der skal ret kraftige forskydninger til, forinden nye ordninger gennemføres, men efter at loven — så godt som uforandret — nu er forlænget et år, har man et beredskab, der når som helst vil kunne bringes i anvendelse. Loven er foreløbig også det eneste middel til almindelig monopolkontrol.

Det er vel ikke helt klart, at prismyndighederne som monopolkontrol er populære. De burde egentlig være det, for medens en krigsmæssig priskontrol, som også omfatter den del af omsætningen, hvor der normalt er priskonkurrence, må være produktionshæmmende, skulle en særlig monopolkontrol være en produktionsfremmende virksomhed. Det er imidlertid en noget gammeldags nationaløkonomi, som nøjes med at tale om frikonkurrence og monopol, og det er vel navnlig en sådan nationaløkonomi, som undervurderer den alminde-

lige priskontrols betydning, men vel også monopolkontrollens vanskeligheder.

Når man opfatter de fleste prisdannelsesstilfælde som liggende mellem konkurrence og monopol, ser det anderledes ud. Hvor går grænsen mellem de varer og ydelser, som man skal trække sig tilbage fra, når vareforsyningen bliver rigelig, og inflationen får en moderat karakter, og de områder, hvor fortsat kontrol er af betydning for at sikre den bedst mulige produktionsudvikling. Efter mit skøn giver den nuværende lovgivning muligheder for at lægge linien mange steder. Praksis før krigen var ikke afklaret og er heller ikke blevet det siden. Det er vel helt klart, at alle prisaftaler, uanset hvilke handelsled de omfatter, skal kontrolleres. Det gælder også detailhandelen, selv om aftalen kun dækker et lokalt område. Sådanne prisaftaler kan enten føre til en overfyldning af branchen og derved give en uheldig fordelingsstruktur, som giver en dårlig udnyttelse af produktionsfaktorerne. Eller med tillæg af en begrænset adgang til branchen, urimelige monopolindkomster til de enkelte, der også begrænser salget. Hvis de samme virkninger kan forventes at fremkomme ved omfattende fastprissystemer gennemført af tidligere omsætningsled, må kontrollen vel også opretholdes¹⁾. Hvis en væsentlig del af produktionen af en vare dækkes af få store fabrikker, der uden aftaler faktisk er prisførende inden for områder, således at priserne er stabile, og de store virksomheder tjener betydelige overskud, medens de mindre virksomheder ikke forrenter deres kapital normalt, er der så brug for kontrol, og for at nævne noget, som

¹⁾ Under diskussionen blev der til nærmere begrundelse for indgreb over for fastprissystemer henvist til et amerikansk »skriftsted«. Det var: Jessie V. Coles: THE CONSUMER-BUYER AND THE MARKET, New York og London: Chapman & Hall, Limited, 1938, side 350:

»Some believe that in some cases consumers will temporarily gain through lower prices and in other cases will suffer losses through higher prices, and that these in the long run will offset each other. However, it seems rather certain that resale price maintenance will increase prices to consumers on identified goods, particularly those for which demand creation activities of producers have been able or will be able to build up an inelastic demand or those which have given the producer practical possession of the market. That there is a tendency to increase price is already evidenced in drug, book, cosmetic, and liquor trades. One department store found that retail prices on these goods had increased from 8 til 17 per cent since »fair trade« laws had been in effect.«

Samt samme side, note 17:

»Macy's department store in New York City reports the following increases in the prices of 4,066 items in their store by reason of price fixing between March 9, 1937, when the Feld Crawford Act made price fixing legal in New York State, and April 30, 1938: cosmetics (1,230 articles), 8,6 per cent; drugs (768 articles), 15,5 per cent; liquors (192 articles), 11,8 per cent; books (1,082 titles), 17,2 per cent; and miscellaneous articles (794), 16,2 per cent. By permission Paul Hollister, executive vice president, R. H. Macy & Co.«

klart falder uden for den nuværende lov, skal der være mulighed for at gribe ind over for et område, der dækkes af mange virksomheder, men hvor konkurrencen har udviklet sig på en sådan måde, at utallige krydsfragter gør fordelingen unødvendig dyr og priserne høje.

Et andet spørgsmål er, hvorvidt monopolkontrollen skal gå, og hvad skal den styre efter. Den nuværende lov gennemfører som bekendt ved registreringer og de dertil sluttede sagsmapper et offentlighedsprincip, som i sig selv har betydning. Det begrænser både aftalernes antal og også deres indhold; men det fremmer vel også helt uformelle, men derfor alligevel afgørende konkurrencebegrænsninger. Man kan ikke registrere et frokostmøde eller et kalkulationskursus, uanset at begge dele utvivlsomt kan øve afgørende indflydelse på prisdannelsen.

Efter den nuværende lov er aftaler, vedtagelser og bestemmelser, der kan medføre urimelige priser og forretningsbetingelser, forbudt. Hvad der er en urimelig forretningsbetingelse, giver loven ingen direkte vejledning om. Man må her holde sig til udtalelsen fra folketingsudvalget fra 1940, hvorefter udtrykket dækker de vilkår, der fastsættes for en vares videreförhandling og erhvervsvirksomhedernes eget salgssystem, og som eksempel på urimelige forretningsbetingelser nævner udelukkelse af visse erhvervsdrivende fra en vis omsætning og forskelsbehandling med hensyn til rabatter. I lovens midlertidige bestemmelser gives der vejledning med hensyn til, hvad der er en rimelig pris. Den går nærmest ud på, at det er den pris, som ville fremkomme, hvis der var frikonkurrence. Hvis man med dette som udgangspunkt skal kritisere en monopolpris, kommer man dog næppe langt. Det er måske lettere med avancen end med hensyn til omkostningerne. Avancen skal vel give en passende forrentning af den investerede kapital, som den gør i frikonkurrence virksomheder. Rentefoden kunne man tænke sig at finde ved at se på, hvad lignende investeringer efter aktiekurslisten afkastede i effektivt udbytte; men den investerede kapital kan man næppe uden videre tage som den bogførte værdi.

For høje fordelings- og administrationsomkostninger vil det være meget vanskeligt at fastslå, og det kan meget vel være her, en væsentlig del af monopolindtægten er havnet. Fremgangsmåden må være en analyse, der kan muliggøre sammenligning med tilsvarende processer i andre foretagender.

Der er i forbindelse med monopolkontrollen mange spørgsmål som de nævnte og andre, der først vil blive afklaret, når trustkommissionen afgiver sin betænkning, og efter flere års praksis. I mellemtiden må prismyndighederne afgøre spørgsmålene fra tilfælde til tilfælde. Det sker med stor forsigtighed og således, at der gås ud fra den binding af priserne, som krigstidens prislovgivning medførte; men selv om fremtidens lovgivning kan give retningslinier, der er mere udbyggede end reglerne i den nuværende lov, og måske kan give grundlaget for en fornuftig praksis, så er det et stort spørgsmål, hvor effektivt kontrolapparatet kan blive.

Principielt kan man som bekendt gå to andre veje for at modvirke monopolisme i erhvervslivet. Det offentlige kan overtage virksomhederne, eller aftaler mellem virksomhederne kan forbydes, og eventuelle sammenslutninger opløses. Det sidste har man forsøgt i U. S. A. uden synderlig succes. Monopollovgivningen har vist egentlig kun i to korte perioder under de to Roosevelter været effektivt udnyttet.

At det offentlige overtager virksomhederne, er vel i vore dage en engelsk metode. Dette ville dog her i landet blot betyde, at embedsmænd i hovedrevisoraterne får de samme kontrolproblemer, som prismyndighederne nu har — og at aktionærene formentlig fik deres udbytte garanteret i form af obligationsrenter. En moderne amerikansk velfærdsøkonom har angivet som den rigtige løsning at gøre både som U. S. A. og England. Opløse sammenslutningerne og virksomhederne, og lade det offentlige drive en af virksomhederne i konkurrence med de private virksomheder¹⁾. Man kan godt forstå forretningsfolk, der smiler ved den tanke. Hvis forbrugerkooperationen blev mindre sekterisk her i landet, var det vel mere i overensstemmelse med vore forhold, at alle monopolistiske markedsforhold blev brudt af kooperative foretagender. Der skal standses ved disse antydninger med hensyn til de andre udveje, man står over for, hvis kontrollen kasseres som lidet effektiv og besværlig, og der skal i det hele ikke gås videre med hensyn til de mange uafklarede spørgsmål, som den frie konkurrences opretholdelse må rejse, og hvis løsning må overlades til fremtiden.

Det har i det hele med disse træk fra prismyndighedernes arbejdsområde og de spørgsmål, det giver anledning til, været meningen at

¹⁾ Der tænkes på A. P. LERNER: *The Economics of Control*, New York 1946.

vise, at afvikling af krigstidens priskontrol, som egentlig er ønskelig, fordi den kan modvirke en hensigtsmæssig produktionsudvikling og har en række andre ulemper, ikke genskaber den frie konkurrence. Hvis man ud fra overbevisningen om, at frikonkurrence-prisdannelsen er ønskelig, fordi den giver den bedste udnyttelse af produktionsfaktorerne under et frit forbrugsvalg, bekæmper restriktionerne, må man opretholde priskontrollen over for monopolismen i erhvervslivet og arbejde med de mange problemer, som er knyttet til nedbrydning af disse private restriktioner.